

Zpráva z konference Orbi Pontes: Komunikační přístupnost programů kulturních institucí a zprostředkování kulturní tvorby lidem se sluchovým handicapem

Magdalena Šenovská

semináře
a konference

Nezisková organizace Orbi Pontes, zaměřující svou činnost na osvětu v oblasti sluchového postižení a odstraňování komunikačních bariér směrem k neslyšícímu publiku, uspořádala i letos na konci září vzdělávací a kulturní festival Týden komunikace osob se sluchovým postižením. Ten probíhá již od roku 2012 a prostřednictvím kulturních institucí a neziskových organizací nabízí program, kterým se pokouší zviditelnovat široké veřejnosti svět neslyšících lidí.

Týden komunikace osob se sluchovým postižením bývá tradičně zahájen tematickou konferencí – letos orientovanou na přístupnost kulturních projektů neslyšícím návštěvníkům. Odborné setkání se uskutečnilo 22. září v Magenta Experience Center v obchodním centru Arkády Pankrác. Vystoupily na něm zástupkyně neziskových organizací i paměťových institucí, které představily své projekty z nejrůznějších kulturních oblastí (divadlo, tanec, umělecké překlady, muzea, knihovny), jež cílí na neslyšící publikum. Komunikační přístupnost nebyla pouze hlavním tématem příspěvků, ale rovněž se promítla do způsobu jejich zprostředkování veřejnosti. Všechny vstupy řečníků byly simultánně tlumočeny z/do českého znakového jazyka (ČZJ) a přepisovány do textové podoby titulků.

Konferenci zahájili moderátoři Markéta Outratová a Josef Sekáč, kteří po krátkém úvodu předali na dálku slovo třem přednášejícím – Veronice Broulíkové z Ateliéru divadlo a výchova pro Neslyšící (DVN) na JAMU a Radce Kulichové a Veronice Slámové z divadelního spolku OUKEJ. Ty se ve společném příspěvku zaměřily na aktivity připravované lidmi s poruchami sluchu (nejen) v Brně. Nejprve byl představen bakalářský a magisterský obor Ateliér divadlo a výchova pro Neslyšící na JAMU, založený v roce 1992,

jež představoval první možnost studia na vysoké škole pro neslyšící studenty. Na podporu umělecké a vzdělávací činnosti studentů DVN založili absolventi divadelní spolek OUKEJ (zkratka pro: oči, uši, komunikace, edukace, jazyk), v rámci něhož mohli spolupracovat s Janáčkovou akademií múzických umění i po ukončení studia, a to především na tlumočení divadelních představení do českého znakového jazyka. Spolek se rovněž věnuje osvětové činnosti směrem ke slyšící veřejnosti – pořádá edukační workshopy, divadelní představení ve spolupráci slyšící a neslyšící herečky nebo interaktivní dramatický projekt Z pohádky do pohádky. Nakonec řečnice představily také spolek Hands Dance, jež je součástí spolku OUKEJ, a který se zaměřuje na umělecké tlumočení do ČZJ. Jeho cílem je přiblížit a zprostředkovat zážitek z hudby a divadla neslyšícímu publiku.

Ve druhém příspěvku pohovořily Zuzana Hájková a Eva Radilová ze sdružení tlumočnicků a překladatelů KákátkOO o uměleckém znázornění znakového jazyka a překladech uměleckých textů z českého do českého znakového jazyka. Velkou pozornost věnovaly vysvětlení rozdílů mezi českým a českým znakovým jazykem. Vzhledem k odlišné struktuře obou jazyků, je překlad z češtiny do ČZJ obzvláště náročný. Český znakový jazyk má na rozdíl od audio orálního českého jazyka povahu vizuálně motorickou – je vnímaný zrakem a vyjadřovaný pohyby celého těla a mimikou. Pohyby a mimika v 3D prostoru jsou významovými nosiči a zprostředkovávají v komunikaci neslyšících to, co u slyšících zastává zvuk. Sdružení KákátkOO navázalo na zkušenosti České komory tlumočnicků znakového jazyka, která přestala tlumočit texty z umělecké oblasti. Svou činnost soustřeďdí na překlady nejrůznějších uměleckých

Mgr. Magdalena Šenovská

Centrum pro prezentaci
kulturního dědictví
Národní muzeum
magdalena.senovska@nm.cz

žánrů – poezie, divadelních představení, koncertů, odborných přednášek i speciálních tematických akcí (např. Pražská muzejní noc či Noc literatury).

Anna Pangráčová a Veronika Bočková představily ve svém příspěvku internetový portál Weblíčko, který svým obsahem cílí na neslyšící děti. Ty zde naleznou zásobárnu pohádek, bajek a básniček v českém znakovém jazyce, stejně jako příběhy podané formou storytellingu. Speciální pátou kategorií, úzce propojenou s identitou a kulturou neslyšících, představují tzv. videa visual vernacular, jež mají výrazně vizuální podobu a využívají 3D formy znakového jazyka. Cílem portálu je především zprostředkovat neslyšícím dětem zajímavý obsah edukačně-zábavnou formou. Videa jim mají pomoci rozšířit znakovou zásobu, stimulovat fantazii i emoce a celkově vést k osobnímu rozvoji. Všechna videa na internetovém portálu Weblíčko obsahují titulky, aby mohla být využívána širokou veřejností neslyšících. Dopolední blok příspěvků uzavřely Lucie Křešťanová z Centra pro dětský sluch Tamtam, zaměřující se na podporu rodin s neslyšícími či nedoslýchavými dětmi, a Kateřina Kosáková z partnerské organizace Informační centrum rodičů a přátel sluchově postižených, které posluchače seznámily se svými zkušenostmi z organizace kulturních akcí přístupných neslyšícím dětem i rodičům. Ačkoli se Centrum pro dětský sluch Tamtam primárně nezaměřuje na oblast kultury, pro své klienty v současnosti zprostředkovává nebo samo připravuje 10–15 kulturních akcí ročně. Vše začalo v roce 2000 hudebně-divadelním komponovaným pořadem plně tlumočeným do ČZJ v divadle ABC, kde se setkávali slyšící a neslyšící účinkující i diváci. Následně organizace navázala spolupráci na tlumočených představeních pro děti i dospělé s dalšími divadelními scénami. Vedle toho zajišťuje Tamtam tlumočení kulturně vzdělávacích akcí, jako jsou komentované prohlídky a lektorské programy v muzeích či zoologické zahradě. Kateřina Kosáková poté přiblížila doporučený postup pro realizaci zprostředkované akce do ČZJ.

Následující příspěvky Hany Rabasové z Centra architektury a městského plánování při Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy (CAMP) a Magdaleny Šenovské z Centra pro prezentaci kulturního dědictví při Národním muzeu se zaměřily na téma přístupnosti daných kulturních institucí s důrazem na neslyšící návštěvníky. CAMP nastoupil cestu k bezbariérovosti v roce 2019, kdy ředitel Adam Švejda oslovil Marianu Chytilovou, která instituci vypracovala komplexní koncepci přístupnosti včetně manuálů a školení pro zaměstnance. V současnosti je fyzický prostor přehledně značený a opatřený indukční smyčkou. Přístupné se pokouší být rovněž webové stránky, kde návštěvníci naleznou multimediálního průvodce v ČZJ s titulky. Aby se návštěvníci s poruchami sluchu dozvěděli o aktuálních akcích, u nichž probíhá tlumočení do znakového jazyka, navázal CAMP spolupráci s organizací Deaf Friendly, která informace efektivně distribuuje cílové skupině. Vedle komentovaných prohlídek jsou každý měsíc tlumočeny rovněž tři vybrané večerní pořady, jejichž záznamy jsou k dispozici na Youtube kanálu instituce. Magdalena Šenovská z metodického Centra pro prezentaci kulturního dědictví pohovořila o tom, jakými způsoby rozvíjí inkluzivní a bezbariérový přístup k návštěvníkům Národního muzea (NM). Představila nejprve pracoviště, které bylo zřízeno v roce 2005 pro komunikaci muzeí s publikem, a jeho komunikační kanály – webový portál Emuseum informující o aktuálním dění v oblasti muzejnictví a webové informační fórum Muzeum bez bariér zaměřené na práci s návštěvníky paměťových institucí, kteří mají specifické potřeby. Následně přednášející představila dosavadní projekty, jež vznikly díky systematické a dlouholeté spolupráci s komunitou neslyšících, jako jsou pravidelné komentované prohlídky výstav a expozic s rodilými mluvčími ČZJ, Pražská muzejní noc pro neslyšící, převádění online obsahu na webu muzea do přístupné podoby pro neslyšící a nedoslýchavé publikum či pozvánky v ČZJ, ale i novinky letošního roku (oslava Dne

ČZJ, Mezinárodní den archeologie pro neslyšící).

Příspěvek Evy Šťastné z Krajské vědecké knihovny v Liberci seznámil účastníky s projekty pro klienty s poruchami sluchu, za něž liberecká knihovna jako vůbec první knihovna obdržela v roce 2021 certifikát Handicap friendly ve vztahu k neslyšícím. Tento certifikát dokazuje, že je knihovna přístupná osobám se specifickými potřebami v maximální možné míře. Liberecká knihovna pořádá pro neslyšící klienty řadu aktivit tlumočených do ČZJ – přednášky, besedy, autorská čtení, ale i pravidelná školení dle požadavků z řad neslyšících (školení na iPadu, úpravu fotek, mapy a GPS, natáčení videí, chytré hodinky). Největší projekt Krajské vědecké knihovny v Liberci představuje jedinečný publikační formát, tzv. znaková kniha, který kombinuje psaný text s ilustracemi a videozáznamy s překladem do ČZJ. V tomto formátu knihovna od roku 2016 vydává každý rok jeden titul, který předem pečlivě konzultuje. Znakovní knihy využívá neslyšící veřejnost i školy pro neslyšící děti.

Celodenní konferenci zakončily zástupkyňe spolku pro současný tanec Ostružina a taneční lektorky Barbora Látalová a Lucie Štádlerová, jejichž příspěvek se zaměřil na téma zprostředkování tance a zážitku z něj neslyšícím dětem. Na příkladu

projektu, do něhož byli zapojeni slyšící i neslyšící tanečnice a dětské publikum, autorky vyvrátily mýtus, že neslyšící lidé nechtějí či neumí tančit. V rámci příprav interaktivního tanečního představení Karneval zvířat pro rodiny s dětmi prošly slyšící tanečnice týdenním workshopem pod vedením neslyšícího tanečníka a performerka za přítomnosti překladatele z ČZJ. Díky odborné spolupráci pak v divadle Ponec vzniklo ojedinělé taneční představení pro neslyšící děti, v němž se stal znakový jazyk součástí choreografie. Významným aspektem představení je společný prožitek slyšících a neslyšících účinkujících.

Konference organizovaná spolkem Orbi Pontes splnila své cíle, neboť zprostředkovala možnost sdílení zkušeností s různorodou prací v kulturním prostředí směrem k neslyšícímu publiku. Díky setkání byly navázány nové kontakty, které účastníci plánují využít při vytváření přístupných akcí a programů ve svých kulturních institucích či jiných organizacích. Konference zároveň přinesla podnět ke zlepšení nabídky kulturních aktivit směrem k nedoslýchavému a ohluchlému publiku, u kterého se často zapomíná na skutečnost, že většinou neovládá český znakový jazyk. Je proto potřeba dbát na zajištění transkripce mluveného slova při komentovaných prohlídkách a textového přepisu znakového jazyka ve videích.¹

1 Odborné setkání bylo živě přenášeno a jeho záznam je volně dostupný na následujícím odkazu: https://www.youtube.com/watch?v=VYaclalHls&ab_channel=TKOSP.